نقش ثنا بر سنگ‌نوشته‌های حرم حضرت رضا(ع)

کتیبه زیارت اهل قبور به نقل از امام علی(ع) که در دوره قاجار و به خط نسخ در حرم مطهر رضوی نصب شده است

زهرا زنگنه| در میان صدها اثر سنگی بر جای مانده در حرم مطهر رضوی، گروهی از کتیبه‌ها بیش از آنکه روایتگر تاریخ بناها و رویدادها باشند، بازتاب‌دهنده باورها، دعاها و آموزه‌های دینی‌اند. کتیبه‌هایی که آیات قرآن، احادیث، صلوات و فرازهایی از ادعیه را بر سینه مرمر و خارا نشانده‌اند و در کنار ارزش تاریخی و هنری، جلوه‌ای از فرهنگ زیارت و معنویت را در آستان مقدس امام رضا(ع) به نمایش می‌گذارند.

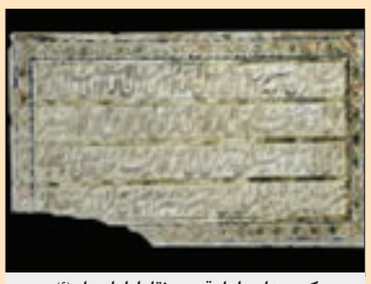

کتیبه زیارت اهل قبور به نقل از امام علی(ع) و به قلم غلامحسین کیمیا

کتیبه زیارت اهل قبور به نقل از امام صادق(ع) متعلق به سال ۱۲۶۳ قمری

روایتی سه‌گانه از کتیبه‌های سنگی آستان قدس

در مطلبی با عنوان «حکاکی نام دوست بر مرمر و خارا» به معرفی سنگ‌هایی پرداختیم که در آستان ملائک پاسبان رضوی در قالب کتیبه، زینت‌بخش ایوان‌ها، رواق‌ها، صحن‌ها و دیگر فضاهای حرم حضرت رضا(ع) شده‌اند؛ کتیبه‌هایی آراسته به کنده‌کاری، قلم‌زنی و منبت‌کاری که خطوط ثلث، نسخ و نستعلیق بر پیکره مرمر و سنگ خارای آن‌ها نقش بسته است.

گفتیم که کتیبه‌های سنگی بر جای مانده در حرم رضوی از نظر موضوعی در سه گروه کلی قابل دسته‌بندی هستند؛ نخست کتیبه‌هایی که اطلاعات تاریخی ارزشمندی درباره بناها، تعمیرات، وقف‌ها و رویدادهای مهم ارائه می‌کنند، دوم کتیبه‌هایی که مشتمل بر آیات قرآن کریم، ادعیه، احادیث و صلوات بر پیامبر اکرم(ص) و اهل‌بیت(ع) هستند و سوم کتیبه‌هایی که اشعار و سروده‌هایی در مدح و منقبت ائمه اطهار(ع) را در خود جای داده‌اند.

در ادامه این سلسله نوشتار در مطلب دیگری با عنوان «سنگ‌هایی که حافظه حرم شدند» هم به معرفی گروه نخست پرداختیم؛ آثاری ارزشمند همچون کتیبه مسجد قتلگاه، کتیبه‌های مدارس باقریه و بهزادیه، کتیبه تعمیر رواق گنبد حاتم‌خانی، کتیبه ساخت دارالضیافه و سنگ یادمان واقعه به توپ بستن حرم مطهر که هر یک بخشی از تاریخ این آستان مقدس را روایت می‌کنند.

در این نوشتار به سراغ دومین گروه از کتیبه‌های سنگی حرم مطهر رضوی می‌رویم؛ آثاری که بر آن‌ها آیات قرآن کریم، ادعیه، روایات و صلوات بر پیامبر اکرم(ص) و اهل‌بیت(ع) نقش بسته و جلوه‌ای از باورها و فرهنگ دینی شیعیان را بر سنگ ماندگار کرده است.

اسماء الهی بر سنگ‌نوشته‌های حرم رضوی

بخش قابل توجهی از کتیبه‌های سنگی حرم مطهر رضوی به آیات قرآن کریم، احادیث، ادعیه و اذکار اختصاص یافته است؛ آثاری که افزون بر ارزش هنری، حامل مفاهیم عمیق اعتقادی و معنوی هستند. در میان این کتیبه‌ها می‌توان به آیه ۳۳ سوره احزاب، مشهور به آیه تطهیر، بخش‌هایی از آیات ۳۵ و ۳۶ سوره نور، آیاتی از سوره‌های کهف و انسان، آیه مبارکه «إِنَّا فَتَحْنَا لَکَ فَتْحًا مُبِینًا» و نیز آیه‌الکرسی اشاره کرد که در دوره‌های مختلف بر ازاره‌ها و دیوارهای حرم نصب شده‌اند.

انتخاب این آیات اتفاقی نبوده است. برخی از آن‌ها به جایگاه و فضائل اهل‌بیت(ع) اشاره دارند و برخی دیگر با مفهوم هدایت، نورانیت و کرامت پیوند خورده‌اند؛ مفاهیمی که با فضای معنوی بارگاه امام رضا(ع) تناسبی ویژه دارند.

در کنار آیات قرآن، دعاها و صلوات‌هایی در مدح پیامبر اکرم(ص) و خاندان مطهر ایشان نیز بر این کتیبه‌ها نقش بسته است. همچنین تعدادی از کتیبه‌ها به ادعیه و زیارت‌های ویژه اهل قبور اختصاص دارند. از جمله نمونه‌های شاخص این آثار می‌توان به چهارده قطعه سنگ‌نوشته حاوی فرازهایی از دعای جوشن کبیر و نیز کتیبه‌ای مشتمل بر بخشی از حدیث شریف سلسله‌الذهب اشاره کرد.

در میان این آثار، اسماءالهی نیز حضوری پررنگ دارند. عباراتی همچون «یا حجةالله»، «یا علیم‌الله» و «یاستار» گاه به‌صورت مستقل و گاه در میان اشعار و کتیبه‌های مذهبی دیده می‌شوند؛ چنان‌که نمونه‌هایی از آن‌ها در میان اشعار دبیرالملک فراهانی بر دیوارهای پیرامون روضه منوره به چشم می‌خورد.

از سنگ خام تا متن ماندگار

با این حال، اهمیت این کتیبه‌ها تنها به محتوای مذهبی و معنوی آن‌ها محدود نمی‌شود. هر یک از این آثار، نمونه‌ای ارزشمند از هنر سنگ‌تراشی، خوش‌نویسی و تزیینات وابسته به معماری اسلامی نیز به شمار می‌روند.

هر کتیبه روزگاری قطعه‌ای سنگ خام بوده که سنگ‌شکنی آن را از دل کوهی جدا کرده است. آنگاه این سنگ را برای تراش و آماده‌سازی، به دست استادان سنگ‌تراش می‌سپردند تا به قطعه‌ای متناسب با محل نصب تبدیل شود. سپس نوبت به هنرمندان حجار و منبت‌کار می‌رسید تا با ظرافتی کم‌نظیر، نقوش گیاهی، هندسی و تزیینی را بر سطح سخت سنگ حک کنند و زمینه را برای نگارش متن کتیبه فراهم آورند.

در مرحله بعد، خوش‌نویسان آستانه با بهره‌گیری از خطوطی همچون ثلث، نسخ و نستعلیق، آیات، ادعیه و روایات را بر این آثار ماندگار می‌نوشتند. حاصل این همکاری هنرمندانه، آثاری بود که در آن معماری، خوش‌نویسی و سنگ‌تراشی در کنار یکدیگر قرار گرفته و جلوه‌ای ماندگار از هنر اسلامی را پدید آورده‌اند.

نام شماری از هنرمندان و حامیان این آثار در حاشیه برخی کتیبه‌ها ثبت شده است؛ افرادی همچون محمدتقی موسوی، حسین‌بن محمدتقی موسوی، حسن‌خان و غلامحسین منبت‌کار آستانه، سیدحبیب و ملاقاسم از فراشان آستانه، غلامحسین کیمیاقلم، میرزا آقا خوش‌نویس زنجانی، میرزاحسینقلی خوش‌نویس و محمدحسن رضوان که هر یک سهمی در خلق و ماندگاری این میراث ارزشمند داشته‌اند.

زیارتی بر محور توحید

در میان کتیبه‌های سنگی برجای مانده از حرم مطهر رضوی، سنگ‌نوشته‌ای به خط نسخ و تاریخ ۱۲۵۵ قمری دیده می‌شود که متن آن زیارتی برای اهل قبور به نقل از امیرالمؤمنین علی(ع) است. این اثر که به قلم کتیبه‌نویسی به نام محمدتقی نگاشته شده است، امروزه در موزه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود و نمونه‌ای ارزشمند از هنر سنگ‌نگاری در حرم امام رضا(ع) به شمار می‌آید.

آنچه این کتیبه را از بسیاری نمونه‌های مشابه متمایز می‌کند، محوریت ذکر «لااله‌الاالله» در متن آن است. این عبارت بارها در سطرهای مختلف تکرار شده و به محور اصلی پیام کتیبه تبدیل شده است. زائر در این متن، اهل قبور را با عنوان «اهل لا اله الا الله» خطاب می‌کند و سپس از خداوند می‌خواهد گویندگان این ذکر را بیامرزد و او را نیز در زمره آنان محشور سازد. در واقع، کتیبه بیش از آنکه صرفا متنی برای قرائت در کنار مزار باشد، یادآور مهم‌ترین اصل اعتقادی اسلام است.

از منظر هنری نیز ترکیب خط نسخ با حکاکی بر سنگ، خوانایی و استحکام اثر را افزایش داده و آن را به نمونه‌ای شاخص از هنر کتیبه‌نگاری دوره قاجار در حرم مطهر رضوی بدل کرده است.

متن کتیبه: عن امیرالمؤمنین بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ / السَّلامُ عَلی أَهْلِ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ مِنْ أَهْلِ / لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ یا أَهْلَ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ بِحَقِّ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ کَیْفَ وَجَدْتُمْ قَوْلَ / لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ یا لا / إِلهَ إِلاَّ اللهُ بِحَقِّ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ اِغْفِرْ / لِمَنْ قالَ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ یا لا / إِلهَ إِلاَّ اللهُ بِحَقِّ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ اِغْفِرْ / لِمَنْ قالَ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ وَاحْشُرْنا فی / زُمْرَةِ مَنْ قالَ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ / اللهِ عَلیٌّ وَلِیُّ اللهِ حرّره محمدتقی فی ۱۲۵۵/.

نستعلیق بر سنگ؛ یادگاری از کیمیاقلم

در میان کتیبه‌های سنگی موجود در موزه آستان قدس رضوی، اثری به تاریخ ۱۳۳۲ قمری هم هست که از چند جهت اهمیت دارد. این کتیبه که به قلم غلامحسین کیمیاقلم نگاشته شده، همانند کتیبه قبل، زیارت اهل قبور منقول از امیرالمؤمنین علی(ع) را در متن خود جای داده و در اصل برای مقبره حاج فیض‌ا... خان خیاط تهرانی، فرزند اسدا... خان تهرانی، ساخته شده است.

اگرچه محتوای این کتیبه شباهت زیادی به برخی دیگر از سنگ‌نوشته‌های آرامگاهی حرم دارد، اما ارزش اصلی آن در ویژگی‌های هنری اثر نهفته است. برخلاف بسیاری از کتیبه‌های مذهبی که با خطوط ثلث یا نسخ نوشته شده‌اند، این سنگ‌نوشته با خط نستعلیق اجرا شده است؛ خطی که بیشتر با شعر، ادبیات و متون فارسی شناخته می‌شود.

انتقال ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های نستعلیق به سطح سخت سنگ، مهارتی ویژه می‌طلبیده و نشان‌دهنده توانایی بالای هنرمند در تلفیق خوش‌نویسی و حجاری است.

نام غلامحسین کیمیاقلم نیز بر ارزش این اثر می‌افزاید. او از هنرمندانی است که نامش بر تعدادی از کتیبه‌های حرم رضوی باقی مانده و آثارش بخشی از میراث هنری این آستان مقدس را تشکیل می‌دهد؛ چنانکه در این کتیبه نیز با قلم و چکش خود، مفاهیم دینی را به اثری ماندگار در تاریخ هنر حرم رضوی تبدیل کرده است.

متن کتیبه: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ السَّلامُ عَلی اهْلِ لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ مِنْ أَهْلِ لا إِلهَ إِلا اللهُ یا أَهْلَ لا إِلهَ إِلَّا اللهُ/ بِحَقِّ لا إِلهَ إِلّا اللهُ کَیْفَ وَجَدْتُمْ قَوْلَ لا إِلهَ إِلَّ للهُ مِنْ لا إِلهَ إِلَّا اللهُ یا لا إِلهَ إِلَّا اللهُ بِحَقِّ لا إِلهَ إِلا للهُ اغْفِرْ/ لِمَنْ قَالَ لا إِلهَ إِلَّا اللهُ وَاحْشُرْنا فی زُمْرَةِ مَنْ قالَ لا إِلهَ إِلَا اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وعلیٌّ وَلِیُّ الله/ مقبره حاج فیض الله خان خیاط طهرانی ابن مرحوم مغفور مبرور اسدالله خان طهرانی راقم کیمیا قلم ۱۳۳۲/.

سلامی به ساکنان خاموش دیار خاک

یکی دیگر از کتیبه‌های سنگی موزه آستان قدس رضوی، اثری به خط ثلث و متعلق به سال ۱۲۶۳ هجری قمری است که متن آن زیارت اهل قبور به نقل از امام صادق(ع) را در بر دارد. این کتیبه از نظر مضمون در زمره آثار مرتبط با فرهنگ زیارت قرار می‌گیرد؛ فرهنگی که قرن‌ها بخشی جدایی‌ناپذیر از حیات معنوی حرم‌های شیعی بوده است.

متن کتیبه با سلام بر «مؤمنان و مسلمانان» آغاز می‌شود؛ جمله‌ای که در بسیاری از متون زیارتی و آرامگاهی جهان اسلام دیده می‌شود. عبارتی که زائر را به یاد پیوند ناگسستنی زندگان و درگذشتگان می‌اندازد. این سنگ‌نوشته نشان می‌دهد که کتیبه‌های حرم رضوی تنها ابزار تزیین بناها نبوده‌اند، بلکه در کنار کارکرد معماری، حامل پیام‌هایی اخلاقی و معنوی برای زائران نیز بوده‌اند.

در این زیارت، عبارت «وَإِنّا إِن شاءَ اللهُ بِکُم لاحِقُون» از تأثیرگذارترین فرازهای متن به شمار می‌رود؛ جمله‌ای که یادآور سرنوشت مشترک همه انسان‌ها و گذرا بودن زندگی دنیوی است. به همین دلیل، این گونه کتیبه‌ها علاوه بر ارزش هنری، حامل مضامین اخلاقی و تربیتی نیز بوده‌اند.

اهمیت این کتیبه تنها در متن آن خلاصه نمی‌شود. انتخاب خط ثلث، که از باشکوه‌ترین خطوط اسلامی به شمار می‌رود، سبب شده مفاهیم معنوی متن در قالبی هنرمندانه عرضه شود. کشیدگی حروف، تناسب ترکیب‌بندی و مهارت حجاری، این اثر را به نمونه‌ای شاخص از هنر کتیبه‌نگاری مذهبی تبدیل کرده است.

متن کتیبه: السَّلامُ عَلَی أَهْلِ الدِیارِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَ/الْمُسْلِمِینَ أَنْتُمْ لَنَا فَرَطَ السَّلامُ عَلی اهل الدِّیار/ مِنَ المُومِنینَ وَالمُسلِمینَ رَحِمَ اللهُ المُستقدِمینَ مِنکم/ والْمُسْتَاخِرینَ وإنا إن شاء اللهُ بِکُم لاحِقُون ۱۲۶۳/.

وقتی فرازهای جوشن کبیر بر دیوارهای حرم نقش بست

در میان کتیبه‌های سنگی حرم رضوی، گروهی از آثار به ادعیه اختصاص یافته‌اند؛ آثاری که نشان می‌دهند دعا و نیایش نیز همانند آیات قرآن و احادیث، جایگاهی ویژه در تزیینات معماری این آستان مقدس داشته است. یکی از شاخص‌ترین نمونه‌ها، مجموعه کتیبه‌های حاوی فرازهایی از دعای جوشن کبیر است که به خط ثلث بر سنگ مرمر حک شده‌اند.

براساس گزارش‌ها، این سنگ‌نوشته‌ها در گذشته در راهروی میان دارالسلام و گنبد حاتم‌خانی نصب بوده‌اند. متن آن‌ها شامل بخش‌هایی از فرازهای مختلف دعای جوشن کبیر است؛ دعایی که در فرهنگ شیعی از مهم‌ترین متون مناجاتی به شمار می‌رود و بخش عمده آن به بیان اسماء و صفات الهی اختصاص دارد.

مضامین انتخاب‌شده در این کتیبه‌ها بر صفات جمال و جلال الهی تأکید دارد. عبارت‌هایی همچون «یا مَن یَعلَمُ مُرادَ المُریدین»، «یا مَن لَهُ ذِکرٌ لا یُنسی» و «یا اَوَّلَ کُلِّ شَیءٍ وَ آخِرَه» جلوه‌ای از معرفت توحیدی و شناخت صفات پروردگار را به نمایش می‌گذارند. انتخاب چنین فرازهایی برای فضای حرم، متناسب با حال و هوای دعا، نیایش و توسل زائران بوده است.

از منظر هنری نیز خط ثلث با ساختار باشکوه و قابلیت‌های تزیینی خود، امکان مناسبی برای نمایش این عبارات فراهم کرده است. ترکیب متن دعا با آرایه‌های سنگ‌تراشی، این آثار را به نمونه‌ای کم‌نظیر در بین کتیبه‌های سنگی حرم رضوی تبدیل کرده است.

متن کتیبه: [یَامَنْ یَعْلَمُ مُرَادَ الْمُرِیدِینَ یَامَنْ یَعْلَمُ ضَمِیرَ الصَّامِتِینَ یَامَنْ یَسْمَعُ أَنِینَ الْوَاهِنِینَ]یَامَنْ یَرَی بُکَاءَ الْخَائِفِینَ/یَامَنْ یَمْلِکُ حَوَائِجَ السَّائِلِینَ/ [یَا مَنْ یَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِینَ یَا مَنْ لا یُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِینَ یَا مَنْ لا یُضِیعُ اجْرَ الْمُحْسِنِینَ یَا مَنْ لا یَبْعُدُ عَنْ قُلُوبِ الْعَارِفِینَ یَا اجْوَدَ الْأَجْوَدِینَ]/. ۷۱) [یا مَنْ لَهُ ذِکْرٌ لا یُنْسی، یا مَنْ لَهُ نُورٌ لا یُطْفی، یا مَنْ لَهُ نِعَمٌ لا تُعَدُّ، یا مَنْ لَهُ مُلْکٌ لا یَزُولُ، یا مَنْ لَهُ ثَناءٌ لا یُحْصی، یا مَنْ لَهُ جَلالٌ لا یُکَیَّفُ / [یَا مَنْ لَهُ کَمالٌ لا یُدْرَکُ یَا مَنْ لَهُ قَضَاءٌ لا یُرَدُّ یَا مَنْ لَهُ صِفَاتٌ لا تُبَدَّلُ یَا مَنْ لَهُ نُعُوتٌ لا تُغَیَّرُ]/.

۹۴) یا اَوَّلَ کُلِّ شَیءٍ وَآخِرَهُ، یا إِلهَ کُلِّ شَیءٍ وَمَلیکَهُ، یا رَبَّ کُلِّ شَیءٍ وَصانِعَهُ، یا بارِئَ کُلِّ شَیءٍ وَخالِقَهُ، یا قابِضَ / [کُلِّ شَیْءٍ وَبَاسِطَهُ یَا مُبْدِئَ کُلِّ شَیْءٍ وَمُعِیدَهُ یَا مُنْشِئَ کُلِّ شَیْءٍ وَمُقَدِّرَهُ یَا مُکَوِّنَ کُلِّ شَیْءٍ وَمُحَوِّلَهُ یَا مُحْیِی]/کُلِّ [شَ]یءٍ وَ مُمِیتَهُ یَا خَالِقَ کُلِّ شَیْءٍ وَ وَارِثَهُ/.

شَیْءٍ وَبَاسِطَهُ یَا مُبْدِئَ کُلِّ شَیْءٍ وَمُعِیدَهُ یَا مُنْشِئَ کُلِّ شَیءٍ وَمُقَدِرَهُ یَا مُکَوِّنَ کُلِّ شَیءٍ وَمُحَوِّلَهُ یَا مُحْیِی] /کُلِّ [شَاءٍ وَ مُمِیتَهُ یَا خَالِقَ کُلِّ شَیْءٍ وَ وَارِثَهُ/.

صلواتی بر سنگ، یادگاری از ارادت هنرمند

از جمله کتیبه‌های ارزشمند موزه آستان قدس رضوی، سنگ‌نوشته‌ای است که در سال ۱۳۴۰ هجری قمری به قلم غلامحسین کیمیاقلم نگاشته شده و متن آن مشتمل بر دعا و صلوات بر پیامبر اکرم(ص) و اهل‌بیت(ع) است. این اثر در گذشته بر ازاره حجره‌ای در صحن آزادی نصب بوده؛ حجره‌ای که محل پاسخگویی به مسائل شرعی زائران به شمار می‌رفته است.

محتوای کتیبه، سرشار از مضامین ولایی و ارادت به خاندان پیامبر(ص) است. در متن آن، اهل‌بیت(ع) به عنوان پیشوایان، راهنمایان و رهبران امت معرفی شده‌اند و از خداوند درخواست می‌شود که بهترین درودها و رحمت خود را بر آنان نازل کند؛ که در واقع مضامین آن بازتاب‌دهنده جایگاه محوری محبت اهل‌بیت(ع) در فرهنگ شیعی و در فضای معنوی حرم رضوی است. با این حال، شاید جذاب‌ترین بخش این اثر نه متن اصلی، بلکه نوشته‌ای باشد که در حاشیه سنگ و با قلمی ظریف‌تر حک شده است. کیمیاقلم در این بخش، ضمن اشاره به هنر خویش، از افتخار خدمت در آستان امام رضا(ع) سخن گفته و سروده است: «این کتیبه که بود خوب‌تر از زلف نگار/کیمیا خادم شه برده چنین صنع به کار»

متن کتیبه: بسم الله الرحمن الرحیم/ اللهم صلّ علی محمّد وآل محمّد کافضل ما صلیّت.../ وانبیائک المرسلین وعبادک الصالحین من اهل السموات والارضین ومن سعین الی سبیلک بالحکمة والموعظة الحسنة اللهم انّ هولاءائم تنا وسادتنا وقادتنا وهداتنا/.../ هم علیک یا حسن التجاوزویاعظیم المنّ وکریم الصفح یاخیرالغافرین و یا خیر الراحمین ۱۳۴۰/.

درحاشیه بالاو پایین یکی ازسنگ‌ها به قلم ریز چنین نوشته شده است:

این کتیبه که بود خوب‌تر از زلف نگار/کیمیا خادم شه برده چنین صنع به‌کار/ تاکه ارباب هنر بعد مماتش خوانند/ سوره حمد به‌اخلاص و نمایند نثار

قسمت اول و دوم این گزارش را اینجا بخوانید

اخبار قدیمی

درباره نخستین اخبار چاپ شده با محوریت ایام محرم در مطبوعات خراسان

زنان نقاب‌دار و برپایی چادر عزا در حرم امام رضا(ع)

ترابی| روزنامه‌های قدیمی، فارغ از فراز و فرودهای سیاسی و اجتماعی عصر ما، سرشار از روایت‌های ساده از مردمی رنج‌کشیده و گرفتار در جور تاجداران، ظالمان و غداره‌کشان است. شاید جالب باشد بدانید یکی از نخستین خبرهایی که روزنامه «وقایع اتفاقیه» در دوره ناصرالدین‌شاه قاجار منتشر کرده، درباره یکی از ظلم‌هایی است که دسته‌ای زورگو در حق جمعی از شیعیان روا داشته‌اند.

در شرح این خبر که در شهر قندهار رخ داده، نام عاشورا برای نخستین‌بار در ستون اخبار مربوط به خراسان چاپ می‌شود. در روایت این خبر که در ۱۴ رجب سال ۱۲۶۷ قمری (۲۶ اردیبهشت ۱۲۳۰ خورشیدی) با ردیف کردن کلمات دردناکی شرح داده شده، چنین آمده است: «در قندهار، در روز جمعه و در روز عاشورا، پارسی‌زبانان به قانون ملت خودشان تعزیه‌داری داشته‌اند و فرقه دیگری که با آن‌ها عداوت سابقه‌داری داشته‌اند، فرصت نموده، جمعیتی (جمع زیادی) علی‌الغفله (در غفلت مردم عزادار) بر سر آن‌ها ریخته، قتل و غارت بسیار نموده‌اند؛ آن چنان که حتی به اطفال شیرخواره ابقا (رحم) نکرده‌اند. بعد از آنکه سردار خبردار شده، جمعیت کثیری از قشون برداشته و رفته، آتش فتنه و فساد را منطفی کرده است و در استرداد اموال منهوبه آن‌ها مشغول بوده، اما بعد از آن خبری نرسیده است.»

قصه عجیب یک مسجد متروکه

دومین خبر چاپ‌شده اما اندکی عجیب است. روزنامه «وقایع اتفاقیه» در ۱۳ صفر ۱۲۷۲ قمری (۳ آبان ۱۲۳۴ خورشیدی) روایتی از مسجدی در نزدیکی حمام بیگلربیگی نقل می‌کند که مدت‌ها حصیر و فرش نداشته و چون خاکی بوده، کسی در آن نماز نمی‌خوانده است. اما روزی اتفاقی غریب رخ می‌دهد. ماجرا از آنجا آغاز می‌شود که سربازی الاغش را برای آب دادن می‌برد، اما در نزدیکی مسجد با صحنه‌ای عجیب روبه‌رو می‌شود:

«یک نفر سرباز، قریب به ظهر رفته بوده الاغ خود را آب بدهد. به نزدیکی مسجدی که در جنب حمام بیگلربیگی واقع است رسیده، دیده بود که در مسجد سه چهار زن نقاب بر صورت، مشغول نوحه‌خوانی و گریه هستند و در میان آنان یک زن بلندبالایی هست که آمده درب مسجد می‌نشیند و سه دفعه دست‌های خود را بر هم زده، باز حرکت می‌کند. سرباز متحیر شده، داخل مسجد مزبور گشته، کسی را ندیده بود و زن‌ها غایب شده بودند. این گزارش را برای مردم نقل کرده بود و هر کس از آنجا عبور می‌کرده است، ده‌بیست قدم به مسجد مزبور مانده همین حالت را مشاهده می‌کرده و چون داخل مسجد می‌شده، کسی را نمی‌دیده است و مسجد مزبور چون دایر نبوده و مدتی در آنجا نماز جماعت نمی‌شده و حصیر نداشته، جای پای آن زن‌ها را مشاهده کرده، مشتی خاک از جای پا برداشته، بوی عطر از آن خاک استشمام کرده بودند. مردم چون این حالت دیده بودند، ازدحام کرده و آنجا را چراغان کرده و مجلس روضه‌خوانی در آنجا برپا نموده بودند.»

هفت روز بعد، این روزنامه در سومین خبر درباره برگزاری مراسم ماه محرم در ۲۰ صفر می‌نویسد که از روز عاشورا تا آن زمان که ایام صفر بوده، مشهد میزبان ۵ تا ۶ هزار زائر است. به همین دلیل نواب فرمانفرما دستور می‌دهد در صحن جدید حرم رضوی چادر بزرگی برای برگزاری تعزیه امام حسین(ع) برپا کنند: «در ایام دهه عاشورا، نواب فرمانفرما حکم کرده است در صحن جدید روضه متبرکه رضوی چادرپوش بسیار بزرگی زده و تعزیه‌داری در آن با اوضاع تمام فراهم آورده و لازمه مخارج را کرده‌اند و اطعام و احسان بسیار به فقرا و عجزه و مساکین نموده‌اند.»

چاپ نام امام حسین(ع) برای نخستین بار

اما جست‌وجوی نام امام حسین(ع) در مطبوعات، ما را به روایت جالبی می‌رساند. نخستین باری که نام مبارک امام حسین(ع) در مطبوعات مربوط به خراسان چاپ می‌شود در ذکر یک حادثه است. وقایع اتفاقیه حین گزارش یک آتش‌سوزی، دلیل آن را این‌طور تعریف می‌کند: «در روزنامه ارض‌اقدس نوشته‌اند که شخصی مجلس روضه‌خوانی داشته، به دکان خبازی رفته، گفته بوده که پنج من نان بده صرف تعزیه امام حسین(ع) کنم. خباز در جواب گفته بوده، من امام حسین را نمی‌شناسم و نان هم ندارم. آن شخص هم رفته از دکان دیگری نان خریده و مجلس خود را برگزار کرده، اما هم در آن شب، دکان آن شخص خباز اتفاقا آتش گرفته، تا مردم خبردار شده و به خاموش کردن آتش مشغول شده بودند، دکان مزبور با سه چهار دکان متصل سوخته بودند.»

درباره روزنامه وقایع اتفاقیه

اما خوب است در پایان کمی هم از روزنامه وقایع اتفاقیه بگوییم: «روزنامه وقایع اتفاقیه نام دومین نشریه فارسی‌زبان و روی هم رفته، پس از کاغذ اخبار و روزنامه آشوری‌زبان زهریری، سومین نشریه ایران است. این هفته‌نامه به‌دستور میرزا تقی‌خان امیرکبیر در تهران و در دوران ناصرالدین‌شاه منتشر می‌شده و نخستین شماره این نشریه هفتگی در ۵ ربیع‌الثانی سال ۱۲۶۷ قمری (برابر با ۱۸ بهمن ۱۲۲۹ خورشیدی) به چاپ رسیده است. هدف از انتشار این روزنامه هم در راستای اهداف امیرکبیر برای انجام تغییراتی بنیادین در ایران به منظور گام برداشتن در مسیر پیشرفت کشور توصیف شده است. این روزنامه با چاپ سنگی چاپ می‌شده و شماره‌های آن هم‌اکنون در کتابخانه ملی و کتابخانه مجلس موجود است.

تاریخ نگار

پادشاهی که ناخواسته فاجعه آفرید!

گروه تاریخ و هویت| تصویری که می‌بینید «راتو سرو کاکوبائو» است. در سال ۱۸۷۵ میلادی، او پادشاه فیجی بود که در سفر به استرالیا، همراه دو پسرش به بیماری سرخک مبتلا شد. او پس از بازگشت به فیجی، ناخواسته باعث گسترش این بیماری در میان مردم شد. همه‌گیری سرخک در نهایت جان حدود ۴۰ هزار نفر از مردم این جزیره را گرفت؛ رقمی که بخش بزرگی از جمعیت فیجی در آن زمان را تشکیل می‌داد. این اتفاق یکی از مرگبارترین همه‌گیری‌های تاریخ اقیانوسیه بود که با یک سفر آغاز شد.

شهرآرا
۴ شنبه
۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۵
۳ ذی‌الحجه ۱۴۴۷
شماره ۴۷۶۵
SHAHRARANEWS.IR
تاریخ و هویت